

Aparentment, el període de la dictadura de Primo de Rivera –i més encara el dictador– admet un tractament frívol o anecdòtic; també es pot silenciar o ignorar, atesa la seva curta durada (1923-1930), tanmateix seria un error adoptar qualsevol d'aquestes dues actituds a l'hora de l'anàlisi històrica perquè en aquesta primera dictadura es consolida el poder ascendent dels militars, que aconsegueixen, per primera vegada al segle XX, el màxim protagonisme polític. I des d'aquesta situació dominant van intentar imposar una nova concepció de l'estat i de la política que fou important en si mateixa i també per les seves conseqüències, ja que en bona part va constituir la base ideològica de la posterior dictadura franquista.

En l'ordre cronològic el primer que es manifesta és la destitució de la majoria de càrrecs i autoritats locals i provincials elegides anteriorment i sospitoses d'un cert catalanisme. En segon lloc, de fet quasi simultàniament, la imposició del castellà com a única llengua pública i útil i una persecució de la llengua i cultura catalanes, de manera no brutal però sí constant i enèrgica. En tercer lloc, el tancament o neutralització d'entitats i centres considerats catalanistes. I finalment la supressió de la Mancomunitat. Des del primer moment es va prohibir el català a les corporacions i institucions oficials i també a tots aquells llocs que podien prestigiar el seu ús (Església, Col·legi d'Advocats de Barcelona, ensenyament a la Universitat de Barcelona i de València,

Apunts de la dictadura de Primo de Rivera als Països Catalans

per Josep Maria Roig Rosich.

En sintonia amb el context de l'època van imitar formes dictatorials i parafeixistes com ara un nacionalisme radical, un unitarisme i uniformisme excoent, una militarització dels càrrecs, un monopoli del patriotisme i de la interpretació i confusió dels conceptes de pàtria, estat, nació, una utilització de l'Església i de la religió catòlica com a factors legitimadors i una total supressió de les llibertats polítiques, socials, culturals i de tota mena.

Un dels llocs on es va deixar sentir amb especial intensitat –encara que no amb crueltat personal– l'actuació política derivada d'aquests principis va ser a les terres catalanes, sobretot a Catalunya, que és la que més s'havia destacat en la defensa d'un catalanisme més definit i exi-

etc.). En l'àmbit privat es va obligar a re-dactar en castellà la documentació interna: llibres d'actes, comptabilitat... Però, sobretot, es va perseguir la projecció de futur de la llengua actuant amb gran severitat a les escoles, multant o desterrant els mestres que l'usessin o fins i tot tancant els centres d'ensenyament. En aquesta mateixa línia es va clausurar la Protectora d'Ensenyança Catalana, es va prohibir la publicació infantil *La Mainada* o van ser dissolts els Pomells de Joventut per catalanistes.

La descatalanització lingüística i ideològica es va procurar també mitjançant el tancament d'associacions, centres, ateneus, sospitosos de catalanistes (qualificats de separatistes en el llenguatge interessat de Primo de Rivera), o bé substi-

tuïnt els membres de la Junta per altres d'afins al directori. La prohibició dels Jocs Florals a Catalunya va comportar que aquests es desplaressin primer a Tolosa de Llenguadoc (1924) i després al Rosselló (Perpinyà, Font Romeu) obrint així les portes de la Catalunya Nord com a refugi d'intel·lectuals, polítics i artistes del Principat. En la reforma de la Real Academia de la Lengua Espanola del 1927 un dels escollits en representació de Catalunya fou Eugeni d'Ors, que aleshores ja escrivia exclusivament en castellà, i per València ho fou el P. Lluís Fullana, filòleg anticatalà, defensor ja aleshores d'una ortografia arbitrària i acientífica per tal de diferenciar el català i el valencià. Per Mallorca fou nomenat mossèn Llorenç Riber, antic catalanista que inicià un viratge cap a un servilisme centralista. Sorprenentment per Mallorca no fou escollit mossèn Alcover, que era un dels candidats, el qual durant tot aquest període va rebre un suport explícit de la dictadura per la seva posició propera aleshores a una actitud espanyolista i pel seu enfrontament a les reformes promogudes per Pompeu Fabra. El català sol no podia fer-se present en l'àmbit públic sota cap concepte, fet que va obligar a traduir els noms dels carrers (de vegades no era una simple traducció sinó substitució: el carrer de la Mare de Déu de Núria passava a dir-se "de la Virgen de Covadonga", o el dedicat a Joan Maragall acabava sent de "José Espronceda") i el d'alguns pobles. Tampoc no podia exhibir-se cap símbol; així moltes entitats van haver d'eliminar les quatre barres dels seus segells o logotips, i ni la senyera ni les sardanes van ser tolerades o només molt esporàdicament. En l'àmbit més anecdòtic hi ha l'intent de la dictadura de promoure a València el 1925 l'"Himne de l'Exposició" a la categoria d'himne regional, fet que va aixecar l'oposició de molts valencianistes.

La intenció homogeneïtzadora de la dictadura era incompatible amb la descentralització administrativa de què gaudia Catalunya amb la Mancomunitat, per això primer es va procurar igualar-la, fent extensiva la seva implantació a moltes altres zones de l'estat (a València va avançar força amb l'ajut d'Acción Valenciana, grup proper al directori), i quan això no va ser possible es va procurar

EL TEMPS

desnaturalitzar-la i espanyolitzar-la, per acabar sent suprimida l'any 1925. També a València va ser prohibit un monument simbòlic a la "Regió", tot i ser promogut per valencians fidels al règim, exigint que es fes a la "Província". A part d'això, en l'àmbit polític van ser prohibits els partits, destituïts els alcaldes elegits i es va imposar un funcionariat aliè (delegats governatius, censors, etc.), sovint sorgit de l'estament militar. És cert, tanmateix, que a la dictadura no li va faltar tampoc la col·laboració d'un sector de catalans ben presents en els càrrecs polítics, jerarquies eclesiàstiques, sometent, etc. amb una total submissió a les directrius o a la voluntat del directori.

De la resignació a la bel·ligerància. Pot sobtar la passivitat amb què es va rebre aquest pronunciament militar però és

La dictadura de Primo de Rivera va enderrocar a Barcelona les columnes erigides amb motiu de l'Exposició Internacional del 1929, que simbolitzaven les quatre barres de la bandera catalana.

El règim instaurat per Miguel Primo de Rivera va generar un clima d'aversion a la dictadura que es manifestava en múltiples detalls quotidians com ara llegir una determinada premsa, publicar esqueles en català, acudits contra la monarquia o el dictador, etc.

que, a part que responia als interessos dels sectors dominants (a Catalunya s'hi van adherir les cambres de comerç i navegació, l'Institut Agrícola català de Sant Isidre, la Cambra Oficial d'Indústria o el Foment del Treball, entre altres) fou rebut més com una resposta crítica al passat que no pas com un bon projecte de futur. Amb el temps, però, les actuacions esmentades anteriorment van alterar la vida cívica i ciutadana i van radicalitzar moltes actituds. Esquemàticament podríem agrupar les reaccions en quatre tipus ben diferents: una resistència violenta, que avui es qualificaria de "terrorista" i que va donar lloc a petits grups com La Bandera Negra, la Societat d'Estudis Militars (SEM) o l'Organització Militar Catalana (ORMICA), i que es va manifestar en el complot de Garraf del maig de 1925; una altra seria la lluita armada oberta, amb l'intent d'invasió des de Prats de Molló el 1926, dirigida per Francesc Macià; la tercera, una reacció cultural que va comportar la publicació de nous diaris i revistes en català, l'aparició de noves editorials, la difusió més generalitzada de la literatura catalana, etc., i, finalment, una nova sensibilitat política que reafirmava la

identitat entre democràcia, catalanisme i república.

Les dues últimes presenten un balanç força positiu, mentre que les dues primeres si bé no van aconseguir els seus objectius, sí que van obtenir un cert suport que va ajudar a desprestigiar el règim dictatorial i a defensar i legitimar els drets de Catalunya. Entre aquestes hi podríem incloure també —encara que amb moltes matisacions— la insurrecció a València el 1926, coneguda amb el nom de la "Sanjuanada", amb la participació de republicans valencians, o l'encapçalada per José Sánchez Guerra, també des de València l'any 1929.

De fet, a Catalunya la resposta en l'àmbit cultural va acabar substituint la lluita armada i va prendre una consistència notable, reacció cultural que també es va produir a València, a les illes i al Rosselló. Al Principat les noves editorials i publicacions són molt nombroses; a València es pot citar l'editorial Estel (1928), *Taules de poesia* (1927) i *Taula de les Lletres Valencianes* (1927); a Mallorca l'Associació per la Cultura de Mallorca va treure la revista *La Nostra Terra*, i també al Rosselló hi trobem amb una nova sensibilitat *L'Èveil Catalan*, *Catalunya i Rosselló* i *Som*. És remarcable que a les terres de la Catalunya Nord, sense cap reivindicació política pròpia, es va donar molt de suport a Estat Català, a Francesc Macià i es van acollir molts refugiats catalans. A més, *L'Èveil Catalan* va anar informant periòdicament i amb detall de la repressió que es produïa contra Catalunya.

Tot plegat va arribar al ciutadà mitjà i va generar un clima d'aversion a la dictadura que es manifestava en múltiples detalls quotidians com ara llegir una determinada premsa, publicar les esqueles en català (es van multiplicar durant aquests anys fins i tot en la premsa en castellà), aprofitant qualsevol efemèride (partit de futbol, enterraments de Guimerà o Gaudí,) per manifestar un rebuig a les prohibicions, acudits contra la monarquia o el dictador, etc. I, en un altre àmbit, també es pot recordar l'eficaç tasca del mallorquí Antoni M. Sbert, líder del moviment universitari contra la dictadura.

En definitiva, la defensa de la llengua, de la cultura, de la catalanitat quotidiana,

es va enfortir substituint la tasca política i la revolta violenta i va esdevenir un front mobilitzador molt eficaç. I és que era la primera dictadura, no era massa cruel i no es tenia por.

Un miratge de benestar econòmic.

1923-30 és, però, un període complex ja que fou també el de la gran immigració cap a Barcelona atreta per les obres del metro i per l'Exposició Internacional. Fou un augment de població obrera la qual, a diferència de l'immediat període anterior, es mostrarà més pacífica o menys revoltada i és que la CNT passava per un moment difícil, la UGT es mostrava dòcil i fins cooperadora en els comitès paritaris creats per la dictadura, i el dictador (i Martínez Anido i Arlegui) no van estalviar energies per reprimir qualsevol agitació social. Tanmateix, igual com va passar amb les reivindicacions catalanistes —que la persecució va radicalitzar i van evolucionar des del regionalisme cap al nacionalisme— també dins del moviment obrer va sorgir la FAI a València l'any 1927.

A Barcelona, l'Exposició Internacional del 1929 va impulsar molta obra pública i diverses indústries com la construcció, la metal·lúrgica o les elèctriques. Aquesta exposició era un vell somni de la burgesia catalana i de Cambó en particular, somni que va fer seu la dictadura tot marginant-ne els primers promotors per impedir qualsevol reflex català.

Tot plegat, al marge d'altres mesures de política econòmica general (alta cotització de la pesseta, creació dels monopolis Telefónica i Campsa, fort endeutament de l'estat, etc.) van crear una sensació de falsa prosperitat econòmica que es va desemmascarar cap al final i que va ajudar a potenciar un allunyament de certs sectors burgesos catalans respecte als homes de la dictadura.

Fou un signe més de la pèrdua de suport social que desembocà en la crisi final de Primo de Rivera, el qual, a més, va incomplir moltes de les promeses inicials i no va ser capaç de regenerar cap aspecte de la vida pública tal com s'havia proposat. Provisionalment, amb la caiguda de la dictadura va caure també la monarquia i es va obrir el pas a un règim democràtic.